

”De Verraden Revolutie”, een marxistische analyse van het stalinisme

De Verraden Revolutie van Leon Trotski vormde de eerste grondige marxistische analyse van het stalinisme. Het boek werd in 1936 geschreven, toen Trotski reeds jarenlang in ballingschap op de vlucht was voor het stalinisme. Toch is dit boek geen persoonlijke afrekening, het is een analyse van de objectieve omstandigheden die een opmars van een reactionaire bureaucratie in de Sovjet-Unie, de eerste arbeidersstaat uit de geschiedenis, mogelijk maakten. Reeds in 1936 voorzag Trotski het gevaar van een kapitalistisch herstel indien er onder invloed van revolutionaire gebeurtenissen in de rest van de wereld geen politieke revolutie in de Sovjet-Unie kwam die de bureaucratie aan de kant schoof om plaats te maken voor echte arbeidersdemocratie. Tot vandaag wordt de stalinistische karikatuur van het marxisme regelmatig als argument tegen socialisten gebruikt. De Verraden Revolutie blijft een krachtig antwoord op dit argument. Dit is de allereerste uitgave van dit boek in het Nederlands. Hieronder het voorwoord door Baptiste (Nijvel) bij deze uitgave.

Bij de eerste Nederlandstalige uitgave

De Russische revolutionair Leon Trotski schreef ‘De Verraden Revolutie’ in een periode die van groot belang was voor de wereldwijde arbeidersbeweging. Sinds 1917 woedde de klassenoorlog over de grenzen heen. Deze vloed van arbeidersstrijd werd deels aan banden gelegd door de economische crash van 1929 waarbij de arbeidersbeweging aanvankelijk verlamd was. Bovendien had het enthousiasme na de Russische Oktoberrevolutie in geen enkel ander land geleid tot een blijvende geslaagde breuk met het kapitalisme.

In 1936 bevond de situatie zich opnieuw op een keerpunt. De degeneratie van de Sovjet-Unie werd nog sterker in de verf gezet door de Moskouse processen, showprocessen waarbij duizenden prominente personen weg gezuiverd werden. In Duitsland had Hitler de macht kunnen nemen in de navolging van de nederlagen van de arbeidersbeweging bij de revolutionaire mogelijkheden die zich na 1917 meermaals voordeden. In Spanje, de zwakke schakel in het Europese kapitalisme, was er een revolutionaire periode. Nadat ze dit eerder in China deden, gingen Stalin en zijn kliek opnieuw over tot het saboteren van de kansen op succes. Het opende de weg voor de extreemrechtse dictatuur onder leiding van Franco die de arbeidersbeweging hard aanpakte. Het is in deze context, versterkt door de achtergrond van de grootste economische depressie uit de geschiedenis van het kapitalisme, dat een nieuwe imperialistische wereldoorlog onvermijdelijk werd.

Trotski beperkt zich in ‘De Verraden Revolutie’ niet vaststellingen van de situatie in de Sovjet-Unie. De enorme verdienste van zijn werk is dat hij nagaat op welke basis de eerste arbeidersstaat uit de geschiedenis een dergelijke reactionaire bureaucratie kon voortbrengen. Trotski analyseert tevens wat de Sovjet-Unie nog kan betekenen voor de internationale arbeidersbeweging in de aanloop naar wat de Tweede Wereldoorlog zou worden.

Wat is stalinisme?

In tegenstelling tot hoe het door burgerlijke historici al decennialang wordt voorgesteld, was de strijd tussen Trotski en Stalin geen 'opvolgingsoorlog'. Het was geen strijd van twee 'kinderen' die elk de gezinservenissen willen binnen halen ten koste van de andere. Als dat het geval was geweest, valt het niet uit te leggen dat Trotski er niet als winnaar uitkwam. Hij was de historische leider van het Rode Leger en van de Sovjet van Sint-Petersburg. Zijn politieke werk droeg bij tot het versterken van de Bolsjewieken. Het was evenwel Stalin die het haalde, een revolutionair van de tweede rij wiens politieke niveau niet bepaald opmerkelijk was. In werkelijkheid was het een strijd tussen de linkse oppositie die zich baseerde op het programma van Lenin aan de ene kant en de opkomende bureaucratie belichaamd door zijn meest natuurlijke vertegenwoordiger aan de andere kant.

Deze verklaring volstaat niet als het niet in een historische context wordt gezien, als er niet wordt ingegaan op de materiële voorwaarden die tot deze tegenstellingen hebben geleid. De theorie van de spontane ontwikkeling geldt evenmin voor Stalin en zijn kaste als voor het verklaren van de aanwezigheid van een rat in een garage of van schimmel op kaas. De fundamentele reden voor de aanzienlijke ontwikkeling van een laag van bureaucraten aan de top van de Sovjet-Unie is in essentie niets anders dan de mislukking van de wereldwijde revolutie. Anders gezegd: het isolement van een arbeidersstaat die economisch achterop loopt in een imperialistische oceaan.

De marxisten, en Marx als eerste, hebben uitgebreid uitgelegd hoe het kapitalisme in haar ontwikkeling diepgaande tegenstellingen heeft ontwikkeld. Tegenover het feodalisme vervulde het kapitalisme een progressieve rol (door de ontwikkeling van de industriële productie), maar het systeem botste op zijn beperkingen. De private eigendom van de productiemiddelen en de winsthonger die eruit voortkomt, kunnen slechts leiden tot een anarchistische productie die regelmatig ingaat tegen de behoeften van de samenleving. Dit alles wordt gebaseerd op uitbuiting van de arbeidskracht van de mens die hierdoor geen degelijk leven kan leiden en ook de door hem geproduceerde waarde niet kan consumeren. Het kapitalisme is een productiewijze die voorbijgestreefd is door de ontwikkeling van de cultuur, techniek, wetenschap,... door de volledige samenleving. De oplossing om deze rem op verdere ontwikkeling weg te nemen, bestaat uit het overnemen van de economie door de grote arbeidersklasse die door het kapitalisme is ontstaan.

Op dezelfde wijze als een geïsoleerd bedrijf in handen van zijn personeel gedoemd is om te mislukken in het kader van neoliberale concurrentie, is ook een alleenstaande arbeidersstaat niet in staat om blijvend stand te houden in het kader van de imperialistische barbarij. Het doel van socialisme is niet om een productiesysteem te vestigen dat concurrentie voert met het kapitalisme, het doel is om een einde te maken aan het kapitalisme en de inherente armoede voor de meerderheid van de bevolking. De kapitalisten zijn zich daar ten stelligste bewust van. Hoe geïsoleerder hun vijand staat, hoe gemakkelijker ze die kunnen aanvallen. Het socialisme is steeds van een internationalistisch standpunt uitgegaan. De eerste theorie die het socialisme in slechts één land probeerde te rechtvaardigen, dateert van 1924 en komt van Stalin. Voorheen had de linkerzijde nooit het idee voortgebracht dat een economisch achtergebleven land "definitief tot het socialisme" zou komen vooraleer het socialisme gevestigd werd in de ontwikkelde kapitalistische landen.

In de eerste jaren na de overwinning van oktober 1917 ging de Sovjet-Unie gebukt onder militaire aanvallen van niet minder dan een twintigtal imperialistische landen, waaronder ook België. Het leidde in de Sovjet-Unie onvermijdelijk tot toegevingen om de Sovjet-Unie op de been te houden. Het overleven van de arbeidersstaat op middellange termijn werd door de arbeidersbeweging in West-Europa duidelijk als een overwinning gezien. Maar het oorlogscommunisme, de nieuwe economische politiek, de beperkingen op democratisch vlak, al deze maatregelen hadden een strikt tijdelijk karakter in afwachting van een revolutie in Europa.

Naarmate deze noodmaatregelen langere tijd in voege bleven, nam het aantal complicerende factoren ook toe. Het stalinisme is de onvermijdelijke kristallisatie van deze tegenstellingen. Voor een laag van de bevolking werden de toegevingen en de symptomen van de mislukking van de wereldrevolutie cynisch genoeg een doel op zich om de schaamteloze privileges te beschermen. Deze privileges van een toplaag waren in laatste instantie het resultaat van de tekorten, op dezelfde manier als dit in andere productiesystemen gebeurt. Zoals Marx reeds opmerkte: "De ontwikkeling van de productiekrachten is een absoluut noodzakelijke praktische voorwaarde [voor het socialisme], omdat zonder deze het gebrek algemeen wordt en daarmee de strijd om de eerste levensbehoeften weer oplaait en dat zal betekenen dat alle oude troep weer op zal leven." De 'oude troep' leefde in de Sovjet-Unie inderdaad terug op.

Geconfronteerd met het isolement en de vele tekorten, greep de opkomende bureaucratie steeds meer terug naar de distributienormen uit de kapitalistische landen waarbij de "belangrijkste" mensen eerst aan bod kwamen. Hierna verbreedde de bureaucratie haar sociale basis door een nieuwe laag van geprivilegieerden te ontwikkelen doorheen de beweging van Stachanovisten, de hardst werkenden. Op termijn zou Stalin zelfs in de grondwet omschrijven wat volgens hem het principe van het socialisme was, met name "Van ieder naar zijn kunnen, aan ieder naar zijn arbeid." Het was de bekroning van het bureaucratisch centralisme.

Naar wat zou het leiden?

Gorbatsjov was een centrale figuur van de perestrojka, de opening van de Sovjet-Unie eind jaren 1980. Hij is tot op vandaag een van de meest gehate figuren in Rusland. Gorbatsjov wordt gezien als de verantwoordelijke voor het afnemen van de sociale verworvenheden van de werkende bevolking en voor de enorme armoede nadat de Sovjet economie aan het kapitalisme werd overgedragen. In grote lijnen klopt dit ook. Veel commentatoren waren verrast door de val van de Sovjet-Unie, dit systeem van "reëel bestaand socialisme". In 'De Verraden Revolutie' legt Trotski niet alleen uit wat dit 'reëel bestaand socialisme' inhield, maar ook dat de machtspositie van Stalin op de tegenstellingen in de Sovjet-Unie was gebaseerd maar deze niet afschafte. Een status quo met het kapitalisme was niet houdbaar op langere termijn, hoe hard de stalinistische leiders dit ook wensten.

De geplande economie had enorme voordelen in de economische ontwikkeling. Nooit voorheen kende een economie een dergelijke snelle ontwikkeling als Rusland in de jaren 1920 en 1930. Maar arbeidersdemocratie is voor een geplande economie even nodig als zuurstof dat is voor het functioneren van een menselijk lichaam. Bij afwezigheid hiervan kan de planmatige aanpak zijn progressieve rol niet ten volle spelen en komt het onvermijdelijk terecht in tal van economische bochten die uiteindelijk leiden tot stagnatie van de economie. Ondertussen nemen de sociale tegenstellingen toe. Enerzijds is er een kleine laag van de bevolking die van burgerlijke normen bij de verdeling van de tekorten geniet, anderzijds is er een brede laag van de bevolking die daar het slachtoffer van is. Een dergelijke situatie kan niet oneindig standhouden.

Het ontbrak niet aan symptomen. De leiders vonden steeds minder steunpunten onder de jongeren en er werd steeds meer gezocht naar individuele oplossingen. Stalin kon op elk symptoom, net zoals op elk tekort, slechts antwoorden met enerzijds groteske grootspraak over het socialisme en anderzijds onderdrukking en brutale repressie. De bureaucratie was niet in staat om oplossingen te bieden op basis van het 'reële socialisme' en kopieerde dan maar steeds meer de methoden die ook in de kapitalistische landen bestaan.

Trotski bracht twee mogelijke toekomstperspectieven naar voor. Ofwel zou een politieke revolutie plaatsvinden waarbij de macht uit de handen van de bureaucratie werd genomen om de arbeidersdemocratie in ere te herstellen. Dit zou onder druk van internationale gebeurtenissen, in het bijzonder geslaagde revoluties in West-Europa, een mogelijkheid worden. De andere optie die Trotski naar voor schoof, was deze van een kwalitatieve stap van de bureaucratie in de richting van kapitalistisch herstel (de Sovjet-Unie bleef ondanks de deformaties immers een arbeidersstaat). Jammer genoeg heeft dit laatste scenario zich gerealiseerd.

De strijd voor socialisme vandaag

Het verdwijnen van het 'Oostblok' heeft ook geleid tot een afname van de invloed van het stalinisme op revolutionaire ontwikkelingen doorheen de wereld. Maar dit betekent niet dat de lessen van 'De Verraden Revolutie' minder belangrijk geworden zijn.

Vanaf 2007-08 zagen we een harde economische ineenstorting en recessie zoals we dit niet meer zagen sinds de periode na de crash van 1929. Na een eerste fase van apathie kwam de woede van de massa's sterk naar voor. In 2011 waren er massale bewegingen doorheen Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Het doel daarvan was duidelijk: de dictators verjagen en een einde maken aan hun neoliberale beleid. Er werden gedeeltelijke overwinningen geboekt, verschillende dictators kwamen ten val. Het enthousiasme dat dit teweegbracht, leidde internationaal tot een opgang van strijd en tot hoop onder miljoenen jongeren, werkenden, armen,... Maar de revolutionaire opstanden leidden niet tot een breuk met het kapitalistische systeem waardoor alle 'oude troep' kon standhouden. De mogelijkheid van revolutie werd algemeen erkend, maar het blijkt geen gemakkelijk en rechtlijnig proces te zijn.

Deze periode van revolutie en contrarevolutie is nog niet afgesloten. Het bewustzijn van de arbeidersbeweging loopt achter op de objectieve situatie, maar kan door de loop van de gebeurtenissen grote stappen vooruit zetten, zeker indien overwinningen worden behaald. Waar er na de val van de Sovjet-Unie werd gezegd dat dit het einde van de geschiedenis betekende en dat het kapitalisme definitief had overwonnen, is het nu duidelijk dat de komende jaren door strijd en bewegingen kunnen gekenmerkt worden, zelfs indien er tijdelijke terugvallen zijn.

Voor marxisten zal het belangrijk zijn om in deze situatie politiek tussen te komen. Een politieke duidelijkheid over het stalinisme en het karakter ervan, is essentieel voor elke revolutionaire militant. Wie voor een socialistisch alternatief opkomt, wordt immers vaak met het voorbeeld van Stalin geconfronteerd in discussies. Het is onze taak om het programma van het socialisme geduldig uit te leggen en daarbij ook in te gaan op de ervaringen van de Sovjet-Unie.

We willen een wereldwijde revolutionaire partij uitbouwen. Een overwinning op nationaal vlak is slechts het begin van een proces, van een strijd die op het internationale terrein wordt beslist. Het doel van 'De Verraden Revolutie' is niet om te kunnen meepraten over de Sovjet-Unie, maar om activisten politiek te versterken en voor te bereiden op revolutionaire situaties in de toekomst. Strategie en tactieken mogen niet aan het toeval overgelaten worden. Het zijn instrumenten in de opbouw van een krachtsverhouding en om strijdbewegingen tot overwinningen te brengen. Een verkeerde tactiek – het handelsmerk van de buitenlandse politiek van het stalinisme – kan de voorhoede van de arbeidersklasse onthoofden en de weg vrijmaken voor de ergste reactionaire stromingen. In die zin zijn de tactische en programmatorische discussies waar Trotski gedetailleerd op ingaat voorbeelden die we kunnen gebruiken om een meer uitgewerkt inzicht te krijgen in onze interventies en ons programma.

Het kapitalisme biedt de meerderheid van de bevolking steeds meer elementen van barbarij. Een systeem dat enorm veel rijkdom creëert en toch een zesde van de wereldbevolking honger laat lijden, heeft haar houdbaarheidsdatum overschreden. In plaats van de enorme sociale behoeften aan te pakken, gaat de aandacht van de toplaag binnen dit systeem uit naar allerlei vormen van speculatie om de winsten op te drijven. Dat dit ten koste van het industriële weefsel of zelfs ten koste van volledige landen gaat, denk maar aan Griekenland, laat de kapitalisten koud. Alle sociale verworvenheden zijn bedreigd, wat de economische problemen nog verdiept, terwijl een kleine minderheid zich verder verrijkt en ons harde besparingen oplegt. Het kapitalisme heeft ons geen toekomst te bieden. Dit systeem heeft geen enkele progressieve rol meer te spelen, het is door en door reactionair. De strijd voor socialisme is meer dan ooit nodig, enkel een democratisch geplande economie kan ervoor zorgen dat geproduceerd wordt naar de behoeften van de meerderheid van de bevolking zodat de levens- en arbeidsvoorwaarden van iedereen verbeteren.

De “vrienden van de Sovjet-Unie”

In de traditie van Marx, Engels en Lenin maakt ook Trotski in 'De Verraden Revolutie' gebruik van de politieke polemiek. Hij dient de “vrienden van de Sovjet-Unie” van antwoord. Het gaat om militanten of commentatoren van buiten de Sovjet-Unie die kritikloos het stalinisme verdedigden. “Het is het minste kwaad in vergelijking met het kapitalisme”, was een van de argumenten daartoe. De vrienden van het stalinisme zagen niet in hoe de bureaucratie een rem vormde op de ontwikkeling van iedere revolutionaire kans en uiteindelijk op iedere hoop in de strijd voor socialisme op wereldvlak. We kunnen dit toeschreven aan naïviteit, slechte wil of minstens toch domheid. Dat is ook het karakter van diegenen die tot op vandaag vrienden van het stalinisme blijven.

Naïviteit, slechte wil of minstens toch domheid. De stalinistische CPN in 1950